

Zakaj so otroci v družini tako različni?

■ **Karmen Kranjec Klopčič**, doktorica znanosti, poučuje na razredni stopnji na *Osnovni šoli Alojzija Šuštarja*. Objavlja strokovne članke in pripravlja predavanja za različne skupine. Ustvarja in recenzira nova učna gradiva ter razvija inovativne pristope na področju branja in pisanja.

Vprašanja o podobnostih in razlikah med sorojenci so predmet razprav mnogih strokovnjakov, ki se pomenljivo sprašujejo, kaj je tako posebnega v odnosih med sorojenci. Ti odnosi so nam za razliko od prijateljskega ali partnerskega podarjeni in zanje se je treba zahvaljevati Bogu. Teoretske razprave in empirične raziskave so pokazale edinstven vpliv odnosov med brati in sestrami ne le v otroštvu, temveč tudi v odraslosti in starosti.

Vloga družine v otrokovem razvoju

Posameznikov razvoj sooblikujejo genetski in okoljski dejavniki, kar pomeni, da se ljudje sicer rodimo z določenimi genetskimi dispozicijami, a brez spodbudnega okolja ne bi zmogli razviti svojih prirojenih potencialov. Okoljski dejavniki pomembno vplivajo na otrokov razvoj, saj okolje opredeljuje pogoje, v katerih se posameznikova osebnost razvija in oblikuje širok razpon spretnosti, vrednot, navad, stališč in identitet. »Čeprav vsak otrokov razvoj oblikujejo mnogi dejavniki; od učiteljev, trenerjev, sošolcev in vrstnikov, je vpliv družine prvi in ostaja eden najpomembnejših« (Pratt in Fiese, 2004 v Lightfoot idr., 2013: 344). Družina vpliva na poklic, kariero, hobije in politiko (Kavčič, 2005).

Nedeljeni vplivi okolja sorojencev

»Vsi sorojenci iz iste družine ne delijo istih družinskih izkušenj« (Rittenour, Myers in Brann, 2007: 170). Čeprav je osrednji cilj študij o sorojencih osvetliti genetski vpliv, je zelo koristno pokazati tudi vpliv okolja na otrokovo vedenje. Feinberg, Solmeyer in McHale (2012) povzemajo, da se v povprečju 50 % genov bioloških sorojencev prekriva. Pomen genetskih dejavnikov ugotavljajo tudi druge vedenjske študije in dodajajo, da imajo vsaj enako pomemben vpliv tudi okoljski dejavniki (Kavčič, 2005). Starejše, tradicionalne študije so pojasnjevale, da

je ključni vpliv skupno okolje, ki si ga sorojenci delijo ob odraščanju v družini, vendar s to teorijo ne moremo pojasniti individualnih razlik med otroki iz iste družine. Bratje in sestre so si med seboj podobni zaradi genetskih in ne okoljskih razlogov (Plomin, 2000). Novejše razvojnopsihološke raziskave ugotavljajo, da družina ni enotno okolje za vse sorojence (Reiss idr., 1995). Ista raziskava potrjuje, da družinske izkušnje, ki so posebne za vsakega člana, vplivajo na razvojne izide pubertete. Sorojenci težijo k pridobivanju različnih izkušenj v isti družini (nekateri ves čas vedoželjno raziskujejo okolico, drugi so bolj pasivni). Med genotipom in okoljem poteka interakcija, zato sta si lahko dva otroka v isti družini fizično zelo podobna. A bratje in sestre se v miselnih sposobnostih in v osebnosti bolj razlikujejo, kot pa so si podobni (Turkheimer in Waldron, 2000). Razlike se kažejo tudi v poklicnem razvoju. Genetske razlike med sorojenci za optimalen razvoj vsakega otroka zahtevajo drugačne dražljaje iz okolja ali pa vodijo otroke, da se na podobno domače okolje odzivajo drugače (Plomin, 2000).

Otrok, ki je podedoval glasbeni talent, bo veliko časa preživel med glasbili in petjem, medtem ko bo njegov športno nadarjeni brat raje igral nogomet. Tako se ne bodo drugače razvile samo sposobnosti obeh otrok, temveč bosta imela tudi drugačno socialno življenje. Omenjene razlike se še okrepijo, ko otroci rastejo in se srečujejo z mnogimi izkušnjami zunaj družinskega kroga. John Gray (2009: 32) dodaja: »Odrasel sem v družini s sedmimi otroki. Čeprav smo imeli iste starše in enake možnosti, smo si različni. Zdaj imam tri hčere. Vsaka je, in je vedno bila, popolnoma drugačna, z drugačnimi prednostmi in slabostmi.« Otroci iz iste družine imajo lahko različno izkušnjo domačega okolja, kar je posledica več dejavnikov:

- število otrok v družini,
- sestava družine, saj dečki in deklice doživljajo različne izkušnje, starši pa se različno odzivajo na otroke, pogosto skladno z vrstnim redom rojstev (razlike med prvorojencem in najmlajšim otrokom),
- različne interakcije med sorojenci, ki so pogojene s starostnim razmikom,
- način vedenja staršev in sorojencev, saj npr. bolezni, nesreče in drugi stresni dejavniki na nekatere posameznike bolj vplivajo kot na druge, kar povečuje razvojne razlike med njimi,
- različno okolje izven družine z vrstniki, učitelji in prijatelji, ki so edinstveni za vsakega družinskega člana,
- naključne izkušnje (npr. poškodba) posameznega sorojenca (Kavčič, 2005; Kim idr., 2006).

Na vprašanje, ali družinsko okolje podobno vpliva na starejše in mlajše sorojence, Ryan in Adams (1995) odgovarjata, da rezultati sposobnosti nakazujejo precejšnjo simetrijo učinka domačega okolja na brate in sestre. Omenjeno dejstvo ne preseneča, saj širok spekter literature kaže na močno genetsko dediščino; sposobnosti so genetsko določene, sorojenci pa vplivajo drug na drugega, še posebej če so si blizu po starosti. Po drugi strani pa je družinsko okolje, v katerega se otrok rodi, edinstveno, bistveno drugačno za vsakega družinskega člana. Ta teoretična izhodišča sem potrdila tudi v empirični raziskavi (Kranjec Klopčič, 2016).

Foto: arhiv Karmen Kranjec Klopčič

Intervjuvani starši velikih družin se trudijo prepoznati in ceniti posameznikovo individualnost in enkratnost. V številčnejši družini poskušajo ustvariti prostor za otrokovo drugačnost.

Različnost nas bogati

Zavzemam stališče, da otroke različnost bogati – če bi bili sorojenci med seboj zelo podobni tudi po značajskih lastnostih, ne bi tako dobro živeli skupaj in shajali drug z drugim. Sorojenci imajo različne talente, zato si med seboj pogosto pomagajo pri delu za šolo (npr. razlaga učne snovi, učenje branja in pisanja s posnemanjem), pri igri (npr. pomoč pri vzpenjanju na gugalnico, vožnji s kolesom) in hišnih opravilih (npr. priprava pribora, pometanje). Starejši sorojenci, ki poučujejo mlajše, dosegajo višje bralne in jezikovne uspehe ter se hitreje naučijo uravnotežiti svoje skrbi s potrebami drugih ljudi. Skupna igra s starejšim sorojencem ima pomembno vlogo pri razvoju teorije uma. Mlajši otroci se v veliki družini trudijo dohajati starejše sorojence, posledica tega sta boljši govor in hitrejši gibalni razvoj. Od slednjih prevzemajo tudi delovne navade, vestnost pri pisanju domačih nalog, urejenost učnega prostora, spoštovanje do sebe in drugih. Predšolski otroci s sorojenci preživijo več časa kot s katerokoli drugi osebo, vključno s svojimi starši. Ob sorojencih otrok razvija sposobnost razumevanja čustev in stališč drugih ljudi. Bratje in sestre si delijo stvari, se tolažijo in sodelujejo ter s tem izka-

zujejo več empatije in prosocialnega vedenja (Kranjec Klopčič, 2016).

Naučiti se živeti z drugimi v družini je ena največjih priložnosti za učenje, ki jih človek sploh lahko ima.

Literatura

- Feinberg, Mark E.; Solmeyer, Anna R.; McHale, Susan M. (2012): The third rail of family systems: sibling relationships, mental and behavioral health and preventive intervention in childhood and adolescence. *Clin Child Fam Psychol Rev.*, 15(1), str. 43–57.
- Gray, John (2009): *Children Are from Heaven. Positive Parenting Skills for Raising Cooperative, Confident and Compassionate Children*. New York: HarperCollins.
- Kavčič, Tina (2005): Družinsko okolje in otrokov razvoj. *Psihološka obzorja*, 14(1), str. 81–99.
- Kim, Ji-Yeon; McHale, Susan M.; Osgood, Wayne D.; Crouter, Ann C. (2006): Longitudinal Course and Family Correlates of Sibling Relationship From Childhood Through Adolescence. *Child Development*, 77(6), str. 1746–1761.
- Kranjec Klopčič, Karmen (2016): *Vloga velikosti družine v otrokovem psihosocialnem razvoju in kontekstu šole*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Lightfoot, Cynthia; Cole, Michael; Cole, Sheila (2013): *The development of children*. New York: Worth Publishers.
- Plomin, Robert (2000): Behavioural genetics in the 21st century. *International Journal of Behavioral Development*, 24(1), str. 30–34.
- Reiss, David; Hetherington, E. Mavis; Plomin, Robert; Howe, George W.; Simmens, Samuel J.; Henderson, Sandra H.; O'Connor, Thomas J.; Bussell, Danielle A.; Andrew, Edward R.; Law, Tracy (1995): Genetic questions for environmental studies. Differential parenting and psychopathology in adolescence. *Archives of General Psychiatry*, 52(11), str. 925–936.
- See comment in PubMed Commons below Rittenour, Christine E.; Myers, Scott A.; Brann, Maria (2007): Commitment and Emotional Closeness in the Sibling Relationship. *Southern Communication Journal*, 72(2), str. 169–183.
- Ryan, Bruce A.; Adams, Gerald R. (1995): The Family-School Relationships Model. V Bruce A. Ryan; Gerald R. Adams; Thomas P. Gullotta; Roger P. Weissberg in Robert L. Hampton (ur.): *The Family-School Connection. Theory, Research and Practice* (str. 3–28). Thousand Oaks; London; New Delhi: SAGE publications.
- Turkheimer, Eric; Waldron, Mary (2000): Nonshared environment: A theoretical, methodological and quantitative review. *Psychological Bulletin*, 126(1), str. 78–108.